

խառնեք ճարել այս հարցականներուն: Ստեփան ընենք մեր կարելին, մասնա-նշիլով այն պատճառները, որոնք վերո-յիշեալ ազգականները կը դարձնեն անտատկ՝ ծառայելու իրենց սրբազան նպատակին:

Ա. — Եկեղեցից, այսինքն Տունը Աստուծոյ, Խնչ պիտի ըլլայ արդեօք մեր ստացած պատասխանը, երբ մօտենանք Հայոց Առաք. Եկեղեցւոյ առաջանին հոգեւորական ծնած հայրերի մը և ուզենք հասկնալ պատճառները անկէ հետեւ մնալուն: Կանխեք անմիջապէս ըսել թէ այնքան միաժամ չենք տկնկալելու որ ամէն հայ ներկայ գտնուի լուր օրերու եկեղեցական ժամասացութեանց (և որդէն, բացի հոգեւոր քանի մը կեդրոններէ, ո՞ր է որ կը կատարուին անոնք), բայց գէթ կիրակի և տօնական օրերուն, Ս. Պատարագի ներկայութիւնը, ինչպէս այլ յարանուանութեանց պատկանող հաւատացեալներէն շատեր, յոյժ ցանկալի պիտի ըլլար որ մեր Եկեղեցւոյ զաւակները ևս նկատէին մէկը իրենց հոգեւոր պարտականութիւններէն (հիթէ, անշուշտ, բանաւոր պատճառ մը չունին բացակայելու): Ասոր արդեւքներէն մէկն է, այր մարդոց համար, ազիզ երեսիթը կամ օղորութիւնը Տէրունի — սուրբ, հանգստեան — օրը վաճառատունը կամ արհեստանոցը բաց պահելու: Ուրիշներ մինչև կէսօր լսկ խառնեք կը բանան, կէս օր մը գէթ վալելի յատկացնելու համար՝ չարթուան մը յոգնութեան աւարտին: Առանց Մովսիսական կրօնի հետեւորդներուն խառնարօն շարթարպտութեան մօտենալու, այս կէտին շուրջ բարեբար դեր պիտի ունենար մեր ժողովուրդին մէջ Տէրունի օրը սուրբ պահելու պատճառներուն հանդէպ ցաւաբերութեան հաւատարմութիւնը:

Ուրիշներ իրենց կրօնական պարտականութիւնը կատարած ըլլալու գտնուեալութեամբ կը յայտնեն թէ Աստուած ամէն տեղ է, և հետեւորար իրենց սենեակի առանձնութեան մէջ կատարուած աղօթքները (հիթէ այդ աղօթութիւնը ունին) բուսական են, ըլլալէ զատ աւելի ազգեցիկ: Ձենք ուրաւոր անշուշտ առանձնական աղօթքին բարիքն ու անհրաժեշտու-

թիւնը, օակայն հաւաքական աղօթքն ալ ունի իր առաւելութիւնն ու կարեւորութիւնը, ինչպէս կ'ըսէ Աւետարանը թէ ընթերցողը կամ երեք հոգի իմ անուանով կը ժողովուն՝ ես հոն՝ անոնց մէջն եմ (Մատթ. ԺԸ. 20): Այդպիսիներ չեն խորհրդաբան որ հիթէ ամէն մարդ իրենց պէս մտածելու ըլլայ, Աստուծոյ Տունները պիտի փակուէին կամ գեղարուեստական ու պատմական կոթողներու անհոգի թանկարաններու պիտի վերածուէին:

Ոմանք հանդիսական առիթներով միայն կը յաճախեն Աստուծոյ Տունը — հոգեհանգիստ, կնուէք, պսակադրութիւն, յուղարկաւորութիւն — պարզապէս մերժած չըլլալու համար հրաւեր իրենց բարեկամին և անոր հանդէպ իրենց յարգանքի արտայայտութեան մէջ թերացում մը գործած չըլլալու մտահոգութեամբ: Ուրիշ խօսքով, կ'ուզեն որ իրենց և մարդոց միջև յարաբերութիւնները ընթանան յարգալից ու բնականօրէն, առանց մտահոգուելու թէ իրենց և իրենց Արարչին միջև յարաբերութիւնները որքան ուղիղ են ու հաստատուն: Ոչ բառով, աւելի ճիշդ կ'ընեն ըլլալու մարդահոգոյ՝ քան թէ տատաւածահոգոյ անհատներ:

Տակաւին կան մարդեր՝ որոնք արարողութեանց երկարութիւնը, երգեցողութեանց աններդաշնակութիւնը, քարոզի բացակայութիւնը կամ թափակութիւնը, Ս. Խորհուրդը մտապարարող հոգեւորականին կարծեցեալ բարոյական սայթաքումները կամ կրօնական իշխանութեան կողմէ իրենց խնդրանքներէն մէկուն — յաճախ ոչ բանաւոր — անհկատ թողում ըլլալը իրեն պարտական առաջ կը քնն Տիրոջ Տունէն իրենց բացակայութեան: Անշուշտ այդպէս կ'ըլլայ, երբ անտարբեր հոգեկան փրկութեանը հետամուտ ըլլալու և Տիրոջ հետ յարաբերութեան մէջ մտնելու սրբազան նպատակէն տարբեր նպատակներով իր քայլերը ուղղէ եկեղեցի, ծառայողներու հանդիպելու — ինչ որ յաճախաբար է մեծ ուստաններու մէջ —, բարեկամութիւններ հաստատուելու կամ մտաբացուելու և նման մեղադրելի շարժառիթներով: Եւ անշուշտ չենք կրնար տկնկալել որ այդպիսիներ Տիրոջ Տան

սեմէն ներս պահեն սրբազան այդ յարկին վայել լուրջ ու կարգապահ վարմունք:

Երբ կը խօսինք մեր ժողովուրդի հագեւոր-եկեղեցական կեանքի մասին, չենք կրնար չմասնանշել ուրիշ ժխտական երեւոյթ մը — սակաւութիւնը թիւին՝ Ս. Հաղորդութեան մօտեցող մեր Եկեղեցւոյ զուականերուն: Գրիստանէութեան նախնական դարերուն, Ս. Գառարազին ներկայ ըլլալ բոլոր չմերձենալ Ս. Սկիհին՝ անբնական որքան անիմաստ կը թուէր նորակազմ Եկեղեցիի տնօրէններուն: Այսօր, իրենք իրենց բարեպաշտ հաւատացեալի հովեր տուած անձեր իսկ կը բուսականանան Տաղաւար տօներուն, աւելի շատեր՝ միմիայն երկու մեծագոյն տօներուն — Ս. Զատիկ եւ Ս. Միսունդ — մերձենալու Տիրոջ Սեղանին: Մնացեալները, մասնաւոր կերտատարդ սերունդը, կարիքը չի զգար անոր, տարիներ շարունակ մտքէն իսկ չանցընելով ընդունիլ մեր Տիրոջ Մարմինն ու Արիւնէն Ս. Սկիհէն հաւատացեալներուն քաշխուած: Իսկ մօտեցողները Տիրոջ Մարմինն ու Արեւուն, Յոնախ իրենց ստամոքսը լեցուն, բոլոր մանաւանդ սիրտը հեռով ու նախանձով լեցուն կը ժպրին մօտենալ Ս. Սեղանին: Կ'ընեն խոստովանանք, այս, բոլոր շըրթունքով միայն, առանց մտաբերելու Տիրոջ խօսքը, թէ ձեթէ ընծադ սեղանին վրայ բերես, ու հոն միտքդ դայ թէ եղբայրդ քեզի դէմ բան մը ունի, հոն ձգէ ընծադ ե գնա առաջ հաշտուէ եղբորդ հետ, ու ապա եկուր որ ընծադ մատուցանես (Մատթ. Ե. 23-24):

Ս. Բարսեղ Հայրապետ, Աւագ Հինգշաբթի օրը կարգացուած իր հիւսաքանչ ճառին մէջ ինչպիսի՜ հոգեւոր պատարտութիւն կը պահանջէ Ս. Հաղորդութեան մօտեցող հաւատացեալներէն: Սարկաւազը վերաբերումէն առաջ կը ձայնէ. «Ա՛խ ոք յերախայից, մի ոք ի թերահաւատից ... մերձեցի յաստուածային խորհուրդաւ ե քիչ ետք՝ ճորք ոչ էք կտրողք հաղորդիլ ստառածային խորհուրդոյ՝ առ դրունս ելէք ե աղօթեցէք: Ասկէ կը հետեի թէ մի միայն Ս. Հաղորդութիւն ստանալու, այլ լսի Ս. Խորհուրդին ներկայ ըլլալու համար հոգեւոր ինչ վիճակի ե ինչ պատ-

րաստութեան մէջ պէտք է դառնուի հաւատացեալը:

Գահանային Ս. Գառարազի ընթացքին Ս. Նշխարը եւ Ս. Սկիհը բարձրացուցած ասան արտասանած «Առէ՛ք, կերէ՛ք» եւ «Արբէ՛ք ի սմանէ՛ն» ուղղուած են բոլոր ներկայներուն: Նմանապէս Հաղորդութեան պահուն Սարկաւազին ձայնած «Առաջ մատիք ե սրբութեամբ հաղորդեցորուք»: Հրաւէր մըն է որ կ'աղղուի մեզի Տիրոջ սեղանին մասնակցելու, զոր մերժելով մենք զմեզ դրած կ'ըլլանք Ղուկասու Աւետարանին մէջ պատմուած կոչումէրի հարսանիքին հրախրեալ՝ բոլոր զանազան պատճառաբանութիւններով զկալ դիտ հրամարտաւ յայտարարող կոչեցեալներու դիրքին մէջ:

Ս. Հաղորդութեան Խորհուրդը արժեքակն փորձողներ կը ճառնան Տիրոջ՝ Յովհաննու Աւետարանով մեզի հասած ձեթէ ոչ կերիչիք զմարմին Որդւոյ Մարդոյ ե արբիք զարիւն նորա, ոչ ունիք կեանս յանձինս՝ վճարական յայտարարութիւնը, ե անկէ քիչ յետոյ, այդ Մարմինն ու Արեւն հետ հաղորդուողներուն խոստացուած մեծ երանութիւնը անվախան կեանքին. «Ո՛ր ուսէ զմարմին իմ ե ըմպէ զարիւն իմ ընկուցի զկեանս յաւիտեանս կանա» եւ ես յարուցից զնա յաւուրն յետնում: Թիտուս հրաւէր կը կարդայ մեզի ամէն կիրակի ե տօնական օր մասնակից դառնալու իր սեղանին ե մենք մեր անտարբերութեամբ կը մերժենք զայդ: Ու գիտենք թէ մենք որքան կը նեղանանք երբ ուրիշը չընդառաջէ մեր հրաւէրին:

Մանրացանք այսքան Եկեղեցիի գեղին մասին, նկատի առնելով մանաւանդ այն իրողութիւնը, թէ Հայը պարպուած է իր ազգային օգեկոնութիւնէն ու բռնած ապաղախանցումը ու այլուստերումի ճամբան՝ ամէն անգամ երբ հեռացած է իր Մայրենի Եկեղեցիէն: Լիհաստանի ե Թրանսիլվանիոյ երբեմնի հոծ ե բարդաւանգ զուլթներուն հետախաղաղ կորուստը լաւագոյն ապացոյցն է մեր ըսածին:

Բ. — Դպրոցը: Գաղութներու մէջ — ե զժախտարար շատ չէ թիւը անոնց — ուր գոյութիւն ունի հայկական միջնա-

կարգ կամ բարձրագույն վարժարան, արդարեւ տրամուծվին է հաստատել գոյութիւնը ծնողներու՝ որոնք իրենց մատչելի զաւակները առաջնորդին օտար կրթութարաններ, հազարումէի անհիմն պատճառաբանութիւններ առաջ քշելով, հակառակ որ հանրայայտ իրողութիւն է թէ Հայոց Դպրոցը կու տայ լիովին օտարին տուածը և բաց մըն ալ աւելին — հայագիտութիւն, Երբ ընտանիքի մը զաւակը լաւ նիշ չի բերեր ազգային վարժարանի մէջ, ծնողքին առաջին ընելիքը կ'ըլլայ զայն ուղարկել օտարի դպրոցը, մօտհան ընելով այն իրողութիւնը թէ առանց բանաւոր պատճառի — ընտանիքի փոփոխութիւն — իր նախակրթութիւնը ստանալու համար մէկէ աւելի կրթարաններ փոխող մանուկը բթմաբաժնի է յաճախ:

Գ. — Լեզուն: Անհամայնութիւն նման, ժողովուրդներն ալ երբեմն կը տառապին սոսորակայութեան զգացումէ կամ բարդոյթի (complex): Դարերու վրայ երկարած գեղութեան վիճակմը, երկարատեւ հալածանք, կոտորած ու ցրուածութիւն, վերջապէս՝ պետական տաքուկ հովանիի մը պաշտպանութեան պակասը շատ անգամ ժողովուրդներու հոգեբանութեան, հաւաքական զգայնութեան վրայ կ'ունենան իրենց աւերիչ անդրադարձը, չլսածելով իր արգի գոյատեւելու իրենց կամքը և կոպտելով իրենցմէ արտաքին փոթորիկներուն կուրծք տալու համար մեղմէ պահանջուած ազգային առողջ գիտակցութիւնն ու արդար հպարտութիւնը:

Սխալ չըլլայ թերեւ օտարամոլութիւն անուանել ուրիշին լեզուն, բարձրն ու օտարութիւնը այսքան արագորէն ընդօ-

րինակել փորձելու երևոյթը մեր ժողովուրդին մօտ: Հարց տանք մենք մեզի թէ ինչքան մեծ պիտի ըլլար մեր զարմանքը եթէ, օրինակ, Ֆրանսացի կամ իտալացի ամուրի մը հանդիպէինք՝ որոնք տարբեր լեզուով կը հաղորդակցին իրար հետ, և կամ, ինչ որ աւելին է, անտեղեակ են իրենց մայրենի լեզուին:

Մեր ինքնութիւնը օտարէն ծածկելու առաջնահերթ միջոցներէն է մեր մայրենի լեզուի զանցառութիւնը: Քանի որ մեր ո՛ր Նկեղեցին կամ ակումբը յաճախել տալիքի մեր ի՛նչ լեզու խօսած ըլլալն է որ կը բարացուցէ մեր ինքնութիւնը յաշտ օտարներուն, հրապարակային վայրերու մէջ:

Չանց կ'ընենք խօսիլ հայ ակումբներու մասին: Սաքսանը ըսենք միայն որ հազար անգամ նախընտրելի է մեր զաւակները հոն դրկել քան յանձնել զանոնք օտար ակումբներու խաթարիչ ու ապականիչ մթնոլորտին, հակառակ որ մեր ակումբներէն ներք հաստատածամուծութեան կիրքն է Թիբապետողը յաճախ, փոխան մաքուր ու իրատես ազգասիրութեան:

Մեր պապերը, դարեր շարունակ, հալածանքներուն ու բռնութիւններուն աւանդին անագորոյնը կրելով հանդերձ, ունեցան իմաստութիւնն ու վճռակամութիւնը իրեն հայ ապրելու և գոյատեւելու: Մեղմէ պահանջուածը, արտերկրի ցուրտ փերեռն վրայ, պուտ մը քաջութիւն է միայն ու ճմանանիսի չափն հաւատք: Հաւատք՝ մեր հայրերու Աստուծոյն նկատմամբ, հաւատք՝ մեր բարոյական սթեբերուն նկատմամբ, ու հաւատք, վերջապէս, մեր ազգին ներկային ու լուսաւոր ապագային նկատմամբ:

Գ. Ճ.